

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Dr. VARGA CSABA
egyetemi tanár,
a PPKE JÁK Jogbölcseleti Intézete alapító vezetője, majd jogbölcseleti tanszékvezető,
professor emeritus

TÓTH MÁTÉ RABÁN interjúja

Tanár Úr idén töltötte be hetvenedik életévét. Ez valaminek lezárása, valaminek kezdete, vagy csak szükséges állomás egy életút során? Kérdőként én még fiatal vagyok. Ám hogyan él meg az ember egy ilyen kerek évfordulót?

Azt sem hiszem, hogy évforduló; nem is gondolnám, hogy különösebben szép; inkább csak olyasmi gyanánt lehet történetesen erre tekinteni, hogy mások — intézményes pozícióváltozások képében, beszélgetések során, a jelenlét súlyában — visszatérően emlékeztetik erre az embert, ám többletjelentősége számomra nincs. Szabályzatok vannak csupán, s velük külső kényszerek, amik a munkaviszony jellegét, a felelősségi viszony természetét óhatatlanul átalakítják. Ezt viszont az embernek, ha volt és van feladata egyáltalán a világon, természetes adottságként kell meg- és átélnie, minden indulat, pozitív vagy negatív érzelem nélkül.

Ha visszaszámolunk ebből a hetven évből, úgy 1941-et kapunk születési év gyanánt. Nem lehetett könnyű időszak, amikor a Tanár Úr világra jött, és ebből következik, hogy legalább is a külső körülmények tekintetében a felcseperedés s a felnőtté válás is egy politikailag igen terhelte időszakban történt. Voltak-e olyan meghatározó élményei iskolás korában, amik kifejezetten e pálya felé terelték a Tanár Urat, avagy minden, ami bekövetkezett, csak később alakult ki?

A mondott időszak az emberi helytállás időszaka, tehát a jellem, a karakter formálódásának időszaka, azaz az élet inkább vagy kevésbé komolyan vétele elsajátítására rendelt idő, és nem igazán más. Hogy nehéz idők voltak? Persze. Joggal hihetem, hogy az ország legnehezebb idejébe sikerült beleszületnem. Elsősorban itt mégsem a SZTALINi kommunista hatalomátvételre kell gondolnunk. Hiszen 1941-ben léptünk be a háborúba; a születésem előtti hetekben apám a királyi légierő bevonultatott tartalékos tisztjeként kapott parancsot a szombathelyi közelfelderítőkhöz bevonulásra, majd délvidéki megindulásunkban a mozgó magyar erők előtti ellenséges területek légi felderítésére. Önálló történet ebben az a kényszerleszállás egy addig még hivatalosan jugoszláv területen, amelynek hol magyar, hol német vagy szerb többségű falvaiban mintegy a Magyar Királyságot néki, mint reptűlővezetőnek és felderítő tisztjének kellett megszerveznie rendteremtéssel, bíróválasztással, reguláris és irreguláris erők lefegyverzésével, a községek rendjét biztosító nemzetőrségek megteremtésével pár héten keresztül addig is, amíg magyar szárazföldi csapatok valóban birtokba vették ezt a területet. A levegőből véletlenül odacsöppenten két

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

erre felkészítetlen s amúgy fegyvertelen személynek kellett mindezt megtennie, akik egyetlen ütőereje a tehetetlenné lett repülőgéptük légcsavarja mögé szerelt két ikergéppuska volt.

Így hát átélhettem apám sebesülését, amikor immár az ukrainai acélgyártó központ Krivoj Rogba települt magyar közfelderítő műszaki repülőter-parancsnokaként megsebesültlen éppen túlélte egy kemény szovjet bombázást, átéltem Magyarország német megszállását, kis kölyökként átéltem a szovjet katonák megérkezését, üzemünknek először német, utána szovjet kézben hadi üzemné válását, ennek megfelelő katonai őrizet s benne teljesen emberszerű találkozásokat nálunk szolgálatot teljesítő őrszemélyzettel, átélhettem a Vörös Hadsereg véletlenül hozzánk beszálló tisztjeinek rablásait, midőn — ijesztő, úgyszólván csodaként — éppen sváb nagyszüleim (akkor még) német- (mert ma magyar-)bolyi házából zabrált személyes értékeket láhattunk viszont. És a pécsi katolicizmus és polgáriság biztonságot sugalló szerves ötvözetében átélhettem azt, hogy bújtattunk lengyel katona(orvos)tisztet, átélhettem azt, hogy gettóba vonultatott üzletbérőnk ránk bizza megőrzésre rádióinak s elektromos áruinak teljes raktári készletét — ami a legszerveesebben illeszkedett abba, ahogy a Zsolnay-gyár páriává tett tulajdonosai közül MATTYASOVSKY PÉTER barátunk a kommunista zabralás ellen ránk bizt olyan kincseket, amik később a Zsolnay Múzeum nagyszerű értékei lesznek. Átélhettem, hogy egy gyakorlatilag írástudatlan bányász államosítja karosszéragyártó üzemünket, átélhettem saját munkásainktól az önfeledt vagyonmentést. Átélhettem azt, hogy mindentünk a vidéki automobilizmus egyik műhelyével — DKW- és BMW-képvisellel, szervizzel, a magyar vidék első benzinkútjával, raktárkészletekkel — annyi sorstársához hasonlatosan méltatlan kezekbe kerülve tönkremegy. Vagyis az itt zajlott alkotó munkát feledve lassan teleptünk a Dél-dunántúli Áramszolgáltató garázshelye lesz, a tőlünk elrabolt járművek pedig az Államvédelmi Hatóság kezébe kerülve és napokon belül részeg vagy csupán vezetni nem tudó barbárok révén mecseki serpentineken szakadékból dőlve semmisülnek meg.

Végül átnőttem egy mindazonáltal szép, mert izgalmasan mozgalmas gyermekkorba, ahol végül is „a kizsákmányoló kizsákmányolása” után két dolog maradt családnak számára: az, hogy magyarok vagyunk, és az, hogy katolikusok vagyunk. Ezt egészítette ki a pécsi iparos öntudat, ami a keresztény erkölcsiséget üzleti tevékenységében rendkívül igényesen művelte, és ahol az üzleti és a családi életet egyaránt átható tisztesség volt bármiféle polgári megbecsülés előfeltétele.

Világkongresszus (Madrid, 1976)

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Volt-e ebben az időszakban olyan meghatározó olvasmányélménye, ami akár tiltottságánál, akár tényleges értékeinél fogva alakította a Tanár Úr szellemiségét? Hiszen köztudott, hogy a katolikus könyvkiadás a második világháború után gyakorlatilag megszűnt. Egyáltalán miképpen lehetett hozzáférni olyan szellemi forrásokhoz, amiből fölépülhetett egy személyiség, akit ma Varga Csabaként ismerünk?

A közkönyvtárakat pillanatokon belül kibebezték. Ritka kivétel maradt az olyan tudományos gyűjtemény, mint a (KLIMÓ püspök egykori bibliotékájából kinövő) Pécsi Egyetemi Könyvtár, ahol az ún. fasiszta könyvek örvén hatalmas anyagot bezúztak ugyan, de az 1945 előtti könyvkiadás termékei alapvetően megmaradtak. Riasztó az ellenpélda, az egyetemi vagy tudományos közgyűjteményekkel nem rendelkező olyan vidéki központok, mint Győr, Sopron vagy éppen Baja esete, ahol minden régi elpusztításával csak az maradt tudni vágyó generációk számára hozzáférhető, ami már az új rezsim ideológiája jegyében jelent meg — akár szépirodalomról, akár a magyar tudás könyvben megtestesülő termékeiről legyen is szó.

Személyes példamban így annyit mondhatok, hogy ha nincs egyház, és nincsenek áldozatos papok, és közöttük is főként a felnővekvők számára fontos fiatal káplánok — tehát nem a plébánia egészéért felelősséget viselő, hanem a fiatalságért küzdő és a hitoktatás gondját magukra vállaló, korban is hozzánk valamelyest közelebb álló áldozatos személyiségek, és mindezeknek az akkoriban még tudatosan gyűjtött magánkönyvtárai, akkor voltaképpen semmi sincs. Tehát lényegében minden olvasnivalóm vagy az otthoni szülői könyvtárból, vagy nagyszerű papjainktól származott. Különös kontrasztban azzal a hellyel, ahová kitelepítettek bennünket: a pécsi bányavidékre, bányászok és falusi honfoglalókként még az új néphadsereg altiszti családjai közé, akik környezete roppant tiszteletre méltó, de igen egyszerű embereket jelentett gyárvárosi körülményekkel, és ahonnan persze még hosszú évekig a háborúban történetesen megmenekült, apáméktól gyártott buszokban utazhattam a város másik végében kijelölt skólába iskolánk, a pécsi püspöki tanítóképző kiváló gyakorlójának a felszámolása után. Elmondható hát, hogy tulajdonképpen minden felemelkedés, bármiféle tájékozódás útja csakis az egyházhoz vezethetett, hiszen apám házi könyvtárából csak nem kezdhettem el az olvasást HÖMAN-SZEKFÜ négy kötetes magyar történelmével második elemista koromban! Az ifjúsági pasztoráció teljes kellektára morálteológiától szépirodalomig csakis e nagyszerű papságnál volt hozzáférhető.

Ez villantja fel bennem annak egyszerre hálás és elismerő emlékét, hogy azok a főként szerzetesi szerzők (jezsuiták, ciszterek, olykor pálosok), akik a két világháború közötti ifjúsági irodalom meghatározó egyéniségei voltak, milyen végtelenül nagyhatású teljesítményt mutattak fel azzal, hogy a trianoni országvesztés utáni letargiában a katolikus kultúra újraélesztésével a közmorál s benne például *A tiszta férfiuság* alakításán keresztül próbáltak és tudtak erőt vinni a társadalomba. Tulajdonképpen a világháború országpusztítása után és főként a szovjet bolsevizmus primitivitásának barbaritásával ezek a könyvek maradtak kivétel nélkül azok, amik valóban olvashatók — mert olvasásra érdemesek — voltak, és ezek minden elemükben tényleg kiváló könyvek voltak. Nemcsak izgalmasak (tehát a korosztály igényeinek megfelelőek), hanem emberi példákban és mindenekelőtt vezérlő nagy eszményekben egyként bővelkedők, amiket ismét leginkább talán pécsi magyarságunkkal — erős lokálpatrióta érzékenységgű cselekvő hazafiság, katolikus kultúránkba ágyazottan — tudok megfogalmazni.

Az már későbbi szakasza életemnek, amikor az érettségi és a pályaválasztás közelségével komolyra fordul minden. Mégis, ekkor és ebben az eszmekörben lett számomra meghatározó olvasmányélmény például egy *Jezsuiták, nyárspolgárok, bolsevikik* című regény. ERIK VON KÜHNELT-LEDDIHN írta; egy bécsi nemesember, sok nyelv talentumával, aki a budapesti Ferenc József Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán doktorált, úgy hogy japán mellett magyarul is beszélt, mint újságíró, majd irodalmár, még később pedig amerikai

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

történelemprofesszor (katedrán elődje egyetemi disz doktorunknak, JOHN LUKÁCSnak). Ebben az 1930-as évek elején született munkájában a náci hatalomátvétel előtti forrongó, lázadó és elégedetlen Berlin jezsuita szemszögből való rajzát adja. Egy a jövőért folytatott igazi harc képét, amiben az atyák küzdenek a kereszténység világméretű reményéért, és e küzdelem része, hogy a távoli szovjet bolsevizmusba is titkos küldöttnek kell mennie, mert a jövőért folytatott harc része a tudás, s így elodázhatatlan a helyzettefelmérés. Ennek az *envoynak*, e kiválasztott s feladatát önfeláldozóan felvállaló férfiúnak története a regény, tele történetfilozófiai értekezéssel párbeszédként és reflexióként egyaránt. És megtudjuk belőle, hogy ez a szörnyű, emberpusztító rezsim az egyetlen a világon, amely minden ízében rosszul és rosszat tesz, de mégis: alapvető ihletettségében KRISZTUSI ősmintát követ. Mert önzetlen, s mert közösségi. A jövő bizonyosan nem az övé, mert gonosz; de mégis az ő kegyetlen terepmunkája hatalmasan járul hozzá ahhoz, hogy a jövő győzedelmes világegyháza majd felépülhessen, mert ő teszi bele legnagyobbként egy egész korszak s egy egész kontinens tégláját. Hiszen százmilliókat formál ekként, egy mindazonáltal altruistának tetsző tan mentén. Minő korszerűség, hogy hajdanán ezt a művet is egy Pázmány Péter Irodalmi Társaság adta ki!

Hallhattuk már több tanárunktól, hogy úgy nőttek fel, hogy kezdetben a jogi pálya iránt semmilyen elhivatottságot, vonzalmat nem éreztek, még az egyetemi évek során sem. Vajon a Tanár Úr is ezt mondhatná el magáról? Hiszen a jog nem olyan, hogy felkel egy nap az ember, és egyszer csak kijelenti: én a joggal akarok foglalkozni.

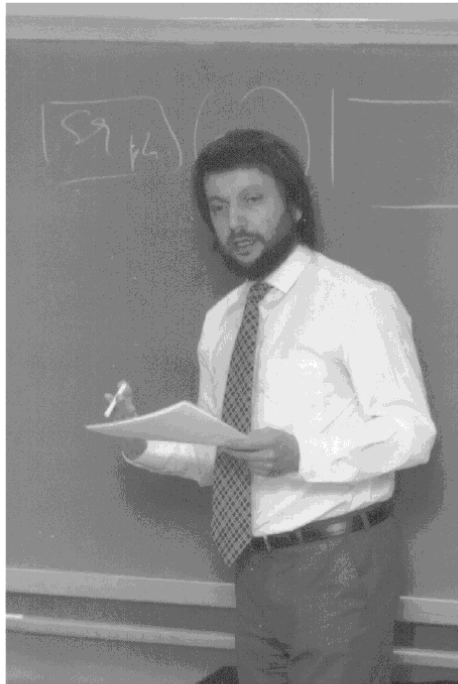
Azt hiszem, hogy a célratörés és a deviancia egyidejűségét magas fokon mutathattam fel akkoriban. Magam szenvedtem a legtöbbet ezzel, mert folyvást a pályaválasztás kényszere kísértett, miközben a rendszer diktátúra szabta korlátaiból kitörni nem, legfeljebb kellő tudatossággal benne eljelenéktelenedni lehetett. Az viszont, hogy ne ez következék be, számomra talán érthető okokból létfontosságú volt.

Nagyapám, majd apám karosszéria- és kocsigyártó cégének, bár családon belül a legkisebb gyermekként, én lettem volna az örököse, merthogy érdeklődésem, gondolkodásom alapvetően technológiai volt. Imádtam a mechanikát, amit elérhető tökélyre is fejlesztettem Märklin-mániámmal: mind fémépítő szekrényeimmel hatalmas, komoly, működő, bonyolult konstrukciók (mint például egy gyertyán csavarmenetet automatikusan vágó villanymotoros esztergapad vagy igazi kormány- és differenciálművel rendelkező négykerekű jármű) építése révén, mind pedig nagyszerű 00-ás, erőteljesen villamosított játékvasutunk pályáinak és vezérlésének a felépítésével. (Ennek is köszönhetem, hogy már öt éves korom elérésekor megtanultam olvasni, oly ellenállhatatlanul vonzott a Märklin fémépítő alkatrész-katalógusa és a királyi légierő folyóiratában, a *Magyar Szárnyak*ban bemutatott német vadászrepülők szerkezeti rajza.) Zongorát polgárgyerekként kényszeresen tanulóként ebbe szüremkedett bele utóbb az orgona iránti vonzódásom, ami természetszerűleg ismét az Úr házában, templomi kórusban énekléssel kezdődött. Végül is középiskolám négy évének teljes hétvégéjét templomi organistaként, reggel hajnaltól késő estig misék végigjátszásával és (csenevész hangomon bár, de) végigéneklésével, valamint szombat délutáni esküvői orgonazúgatóssal töltöttem — úgyszólván anélkül, hogy a szabad hétvégés fiatalságot meg- és kiélhettem volna, ám mégis annak hallatlan komolyságot eredményező tudatában, hogy egy hatalmas közösségnek a celebráló pap után óhatatlanul én adom a szakralitás pillanatainak egyik élményszerű kísérőjét —, miközben hét közben ugyanezt tettem — ádázul, naponta sok órán át — a konzervatóriumban. És ezen kívül, tulajdonképpen élethivatásszerűen kezdtem készülni költőnek. Mindez lassan okoskodásba csapott, vagy — kissé finomabban kifejezve — filozófia iránti szomjas érdeklődésben kulminált. Ámde pontosan ez a roppant erőteljesen megélt katolikus légkör, ami ifjúságomat körülölelte, riasztott vagy inkább tiltott el attól,

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

hogy filozófia szakban egyáltalán gondolkodhassak — függetlenül attól, hogy nem is vettem volna fel, hiszen ott ilyen címen akkor csakis kommunista komisszárokat képeztek, szociálisan homogén közegből professzionálisan tovább homogenizált közeggé. De miután hivatalos, tehát letörölhetetlenül kísérő hivatalos besorolásom úgymond kizsákmányoló szüleim miatt X-es volt, ami egyetemre menetelre éppen nem jogosított, egy évnél hosszabb ideig saját kemény elhatározásból csillésként dolgoztam mélyszinten egy köszénbányában.

Cornell egyetem (1986)

Épít az ember személyiségén egy ilyen jellegű munka?

Roppant sokat. S mindenekelőtt a túlélés szükségége, s ebben legelőbb a kollegialitás természetszerűsége. Robbanásveszélyes, metánkitöréses bányáról van szó a pécsi köszén esetén, így állandó veszélyben szálltunk le. A bányabejárás során, ami a csillésnek jelentkezők számára egyhetes előkurzust jelentett, először a cigánytársak tűnedeztek el, utána minden nem komoly szándékú ember, és aki maradt, azok közül néhány hozzám hasonlóan később egyetemre ment. Akkor alakult egyébként a Kommunista Ifjúsági Szövetség. És én akkor úgy kaptam már tőlük önéletrajzot — beléptetetlenül, de magától értetődő szolidaritásból, múltamról természetesen nem tudva, hiszen akkor örömmel fogadtak erre az életveszélyes munkára bármely jelentkezőt —, hogy ezt a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek a Pécsi Szénbányászati Tröszt István-aknai munkahelyi szervezete írta meg, a náluk dolgozó Varga Csaba proletár csillés elvtársat javasolva — Miskolcra, bányaművelő szakra.

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Hogyan lett ebből mégis jogi egyetem?

Miskolcon közel fél évet végeztem, önpusztításközeli vergődésben, hiszen aligha érezhettem akár ilyen egyetemi s kollégiumi közegben, akár egy olyan településen, ahol a városközpont gondozatlan patakmedrében kecskék legelnek, otthon magamat. Megyei könyvtárában töltöttem napjaimat irodalmi esszéik írásával kísérletezve, ahová most már mint akadémiai központba látogathatok vissza. Végtelenül nehezen lehetett akkoriban egyetemet váltani, és ezeket a nehézségeket én még kétszeresen meg is toldottam. Egyfelől azzal, hogy attól a BÍHARI OTTÓ államjogász professzortól (későbbi akadémikustól és rektortól), aki dékánként egyáltalán hajlandó volt átvenni, kértem kétszer is engedélyt, hogy mégis tovább jelentkezhessem eredendő elhivatottságom mentén franciára és filozófiára a budapesti bölcsészkarra. Láss csodát, ez a kommunista helyi hatalmasság (aki szívében esetleg mindig sajnálta, hogy kitűnő és felelős gondolkodása, sok nyelvet karban tartott roppant tudása ellenére pártkarrier-érdekből sokkal több időt töltött bányász elvtársakkal, mint például amennyit áldozhatott az őt társaságilag soha el nem fogadó ragyogó orvosprofesszori gárdára) megértett és támogatott!

És íme, a parodikus folytatás: most már Budapest tiltotta meg, hogy Varga elvtársat átvehesse, hiszen pártunk és kormányunk már sok pénzt költött jogi stúdiumaira, amit nem hagyhat kárba veszni a szocializmus építése számára. A másik oldalról pedig — mint a mennykő — a Regnum Marianum állambiztonságivá preparált ügye is akkor robbant. Lényegében a sikeres ifjúsági pasztorációt számolták fel büntetőjogi eszköztárral kivitelezett politikai megtorlással, 1961 februárjában országsszerte száznál több pap és szerzetes egyetlen éjszaka letartóztatásával — a rezsim ingyen bájaként egyszerre államellenes szervezkedés és ifjúság megrontása (az akkor bűncselekmény homoszexualitás fedőneve) hivatalos okán. Azáltal buktam le, hogy gyóntatómnál a házkutatás során megtaláltak egy általam kölcsönzött matematika-filozófiai könyvet, amiben személyes bejegyzésem azonosított. Ugyanakkor persze számos tanúvallomásból is összeállt számukra, hogy nemcsak „titkos” összejövetelek — magánlakásokban vitaestek, az ironikusan, de ilyenként létező Vörös Meteor Turistaegyletbe egyenként hivatalosan beiratkozott, persze cserkész módra megszervezett túrák s próbátételek — résztvevője voltam, de nekem is — a belső maghoz tartozás bizonyítékaként! — kölcsön adatott a rezsim, úgy tetszik, egyetlen könyvben megtestesült ösellensége, a már említett *Jezsuiták, nyárspolgárok, bolsevikok* című mű. És mindez elégségesen ahhoz, hogy számomra a közelmúltig ismeretlen, „Szigorúan titkos!” besorolással a megyei főügyésztől államellenes bűntény ügyében jegyzett vádirat engem is az államellenes szervezkedésben aktív résztvevők közt név szerint felsoroljon. Már pedig ennek pedigréje hosszas állambiztonsági informális gyanúsítást, sokszoros kihallgatást és egyéb zaklatást, az egyetemen pedig lehetetlenítésemet eredményezte egészen odáig, hogy éppen megtűrt lettem, s még demonstrátornak sem jelentkezhettem. Az a kárpátaljai természetes eszű magyar ember s egykori szovjet partizántiszt, aki vezetője volt az orvosegyetemmel közös MARXista filozófiai tanszéknek, jelentkezésemkor szótlanul átölelve odavitt ablakához, s rámutatva a 48-as tér túloldalán fenyegetően magasodó politikai rendőrségi épületre, csak ennyit mondott: „Varga elvtárs, sokan vagyunk e földön, és nem mindenki ugyanazt akarja”. Ez magyarázza aztán, hogy az egyetem végeztével, bármilyen eredménnyel történt is ez, nem maradhattam tovább Pécsen.

Hosszas prés és nyomozati fenyegetés után HOLLÓS ERVIN elvtárs, a politikai rendőrség belügyminisztériumi főnöke engedélyével zárták le ügyemet a Büntető törvénykönyv 68. §-a szerinti „figyelmeztetés” alkalmazásával, melynek során rosszcú (szakmunkásképzős nevelőtanárból kiképzett, utóbb alkoholizmusban megőrülő, illetőleg mindenféle szabálytalankodás okán öngyilkossá lett) nyomozóim beidéztek a politikai rendőrség sok eltűnést megélt hírhedt épületébe, ahol aláírták velem: önként elismerem a hivatkozott

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

államellenes bűncselekmény elkövetését, miközben tudomásul veszem, hogy amennyiben visszaesést nem tanúsítok, a kérdéses tettben, elkövetőjében vagy körülményeiben értékelhető kisebb súly okán szocialista államhatalmunk most nem kívánja az eljárás folytatását s tényleges büntetésben végződését. Ami persze nem változtatott azon, hogy a politikailag megbízhatatlannak minősítettekről vezetett nyilvántartásba sorolt vaskos dossziémat közel egy évtized múltán még azért utánam küldték Budapestre, az illetékes rendőri szervhez. (Ha bármi gondom vagy elintézni valóm volt már itt a fővárosban a rendőrséggel, mindig érezni véltem valamiféle különös ajért körülöttem; dossziém fedőlapját — miért csak azt? nem tudom — azonban csak a rezsim bukása után kaptam meg a Történeti Hivaltól.)

Mik voltak akkor a lehetőségek?

A filozófia és a teljes élet megértése iránti vágyakozásomat — hiszen költő-tanoncból formálódtam addig, ameddig — egyre inkább megtaláltam egyes jogi stúdiumokban, főként a jogelméletben, amely stúdiumokat többnyire külön-külön kifejezetten utáltam és megvettem. A korabeli majdnem kizárólagos közelségű jóbarát, akinek otlléte szintén közrejátszott a pécsi jogi kar választásában, s aki szintén viszolygott az egésztől, SÓLYOM LÁSZLÓ, nyilatkozott már néhányszor arról, hogy milyen gyűlöletesnek tekintettük létünket és stúdiumokban részvételünket a jogi karon, főként az oktatók megalkuvása, tények száraz felsorolásába és tökéletes gondolatlanságba menekülő elgyávultsága okán, ami átsugárzott jogtörténettől egészen a záró tárgyakig.

Ez a „gyűlöletes lét” csak az oktatókra volt visszavezethető?

Kevéssel voltunk 1956 után. Ötödév végéig több esztétikát, általános filozófiát és metafizikát olvastam, mint az erre szakosodottak, de a pécsi jogelméleti tanszék háromezer kötetes könyvtárát azért nagyjából szintén végigolvastam, német, angol, francia és orosz nyelvű műveket egyaránt. És azokban végül meg is találtam saját problémáimat, amiket legelőbb BENEDEK FERENC barátta lett akkori tanársegéddel, Pécs híres romanistájával beszélhettem meg.

Az egyetemen egy pályamunkát kezdtem írni, ami végül csak sok évtizeddel később jelenhetett meg; az *Útkeresés* című, korábban kiadatlanul maradt írásaim gyűjteményében adhattam közre ezt az 1964-ből származó írást. Amikor első szövegváltozatában elkészült, ezt mutattam meg jogelméleti tanszékvezetőmnek, aki rögvest elhült és megtiltotta, hogy ilyen veszélyes irányban haladjak tovább. Hiszen éppen a jog, a logika és a nyelvi kifejeződések kapcsán azt mutattam itt ki, hogy egyébként vaskalapos, de következetes filozófiai bölcsessége ellenére a nagy VLADIMIR ILJICS LENINnek nem lehetett igaza kiindulópontjában, a visszatükröződés-elméletben, vagyis minden emberi kifejezésnek egy mögötte álló, mert általa tükrözött valóságra történő visszavezethetőségében, illetőleg az e tükrözés minőségét megszabó adekváció szerinti megítélhetőségében. Mert olyan nyelvi fordulatokban fejeződik ki (egyebek között, persze) a jog, amelyeknek nincs ismeretelméletiként értékelhető igazság-és/vagy hamisság-értéke, s így ennek kategóriáival nem is jellemezhetők.

Jelenleg éppen akadémiai dolgozószobájában beszélgetünk. Nos, miképpen is került kapcsolatba a Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Intézetével?

Pécsen SZOTÁ CZKY MIHÁLY, fiatalon professzorrá lett jogelméleti tanszékvezető vett pártfogásába. Párttitkárrá is vedlett marxista doktriner volt, észak-magyarországi gyermekként egykor még későbbi áldozatos rektorunk, GÁL FERI bácsi lelki gyermeke. Az ő révén is nagyon jóban voltam az akkor már deres hajúként tiszteletnek örvendő CSIZMADIA

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

ANDOR jogtörténésszel, a győri püspök egykori neveltjével, és a hasonló katolikus egri körökből származó KULCSÁR KÁLMÁN immár jó nevű, alig középkorú akadémiai jogszociológussal, aki akkoriban kezdett el lejárni tanítani Pécsre. Ilyen háttérrel KULCSÁR KÁLMÁN, mint SZABÓ IMRE első számú tanítványa, ki tudott eszközölni számomra meghallgatást nála, a nagyhatalmú igazgatónál, tudományos életünk jogász csúcsegyénénél, aki meggyőződéses SZTÁLINIZMUS-közeli bolsevik volt, ám miközben pártjának harcosa, egyszersmind azon időkben bizony a magyar jogtudomány egyik legnagyobb önzetlenségű jótévedője, ki miközben szovjetizálta, mégis átmentette benne a tudományosság igényét, és aki éppen e tudományszolgáltatnak köszönhetően különös érzékkel befogadott egyébként kényelmetlenül lett vagy tett olyan embereket, akiknek sorába belefért katolikus háttere ellenére egy PÉTERI ZOLTÁN vagy MÁDL FERENC csakúgy, mint a SZTÁLINIZMUS-t esetleg túl- vagy másként lihegők oldaláról SZABÓ ANDRÁS.

Paradox módon igazi konfliktusom az ottani évtizedek során leginkább SZABÓ IMRÉVEL volt, intézeti létünkben jogelméleti osztályunknak is a vezetőjével, aki minden munkámat ismerte: ellenőrizte, olvasta, véleményezte. Nos, ficákolásaimmal s elhajlásaimmal számos alkalommal s csaknem szakítópontig kivívhattam haragját, de ezen mindig felülemelkedett, mert éthoszában rögzülten mégis valamiként tisztelte bennem a szándék tisztaságát, a szorgalmat, egy a magyar jogtudományt gazdagító s fáradságot nem kímélő munkatempó érdemét.

Világkongresszus plenáris előadója (Edinburgh, 1989)

Más volt akkor ez az intézmény, mint most?

A főnökség, a nagy akadémikusok egy-két professzorkodó tagján kívül senkinek sem lehetett más állása: igazi porosz hivatalnokok voltunk, öltönyben és nyakkendőben, amit tökéletesen kompenzált, hogy ennyi értelmes ember ritkán gyűlt össze az országban egy ilyen kis helyen. Egymás szobáiban vagy gépirónóinkkal együtt napjában számos alkalommal fogyasztottunk kávét, végtelenül elmélyült szakmai beszélgetésekkel, amikbe olykor jól értesültségből fakadó politikai hírcsémák s távlati vélekedések mérlegelése is vegyült. (Nem véletlenül, mert horthysta külügyi államtitkár és az angol királynőt részegen táncra kérő visszahívott kommunista követ csakúgy akadt köztünk, mint RAKOSI MÁTYÁS és NAGY IMRE egykori miniszterelnökségi titkárságvezetője vagy kíméletlen ítélkező valahai népbírói elnök.) Személyes kitarulkozás legalább is számomra szóba sem jött — MÁDL FERENC-ről is csak

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

utóbb, ANTALL-kormánybeli miniszterré válása utáni közös dolgainkból szereztem először tudomást katolikus gyökereiről —, de mivel társalkodásunk emelkedetten szakmai volt, amiben a szovjetektől kíváncsós távlatosság s a nemzeti érdek cselekvő szolgálata még nem szégyellnivaló közös érték volt, ez nem igazán jelentett gondot. Így a balos hiperaktív SZABÓ ANDRÁS ismertette meg engem az akkor még tájainkon ismeretlen, ráadásul magyar gyökerű ARTHUR KOESTLERnek a SZTÁLINI elnyomás logikáját leíró regényével s egyéb műveivel. HERCZEGH GÉZÁtól pedig, mint előbb szobatáristól, majd szomszédától, hosszabb kifejtéseket hallhattam diplomáciatörténetéről s a magyar történelem nemzetközi összefüggéseiről. Másokkal végül annak lehetőségén tünődhettem 1968-as prágai bevonulásunk után, vajon ha egyszer megszűnnék a szovjet rezsim, mit csinálnánk bűneivel?

SZABÓ IMRE tudomány-éthosza folytán porosz tudományosság-eszményben s hivatalos komolysággal műveltük a jogtudományt. Ekkoriban hozott a pártközpont egy veszélyes állásfoglalást (a jugoszláv s a csehszlovák ún. revizionista elhajlással szemben, de persze bennünket gúzsba kötően), miszerint a tudományban mindig csak egyetlen igazság lehet, vagyis bármely új felismerés eleve valamely nagyfejű által már állított „igazság” megkérdőjelezésével és kilökésével egyértelmű. Pártközpontbeliek, igazságügyminisztériumiak vagy éppen a Legfelsőbb Bíróság sokat olvasó elnöke (ami már önmagában előrelépést jelentett, új kurzust például egy az írásvetés tudományával még visszatérően küszködő igazságügy miniszter vagy legfőbb ügyész után!) nyilván folyvást visszajelezték SZABÓ IMREnek, hogy mit olvastak bárkitől, így történetesen Varga Csaba elvtáristól. Jaj volt ilyenkor annak, aki SZABÓ elvtársat egy általa még nem látott gondolat kerülő úton történő megfogalmazásával meglepte! Viszont ha ő már láttamozta s megbarátkozott vele, úgy bármely szinten meg is védte emberét.

Mindez egyszersmind megtanított az élet komolyan vételére, hiszen érezhettük, hogy van — ti. ekkor még valóban volt — súlya a gondolatnak Magyarországon és a mi világunkban. Belső tartásunkat tovább növelhette, hogy nyugatra alkalomszerűen kitágálva mi voltunk azok a partiképes szovjet alattvalók, akiknek írásai érdekes meglepetések voltak számukra, s akikkel így érdemes volt szót váltani, miközben pedig keleten mi tüntünk *par excellence* nyugatiaknak. Nem véletlen hát, hogy magam is állandó közvetítő szerepet játszottam Budapesten keresztül antagonisztikus pólusok, Kelet-Berlin és Nyugat-Berlin között. A falhoz simulva pár száz méter volt csupán a madárnak fizikailag is megtehető távolság a szovjeteket is túllihető ortodoxia központja, a kelet-berlini tudományos akadémiai *Institut für Staats- und Rechtstheorie* és a *Freie Universität* között, ám a kommunikáció ezer kilométerek befutásával zajlott, és kellő hajlékonysággal és kölcsönös rokonszenvekeltéssel tényleg tudtam közvetíteni. Sokat segített ebben, hogy szakmámban tudatosan egyfelől HEGEL és MARX, másfelől THOMAS MANN közé tétetett a nyelvezetünk, s többoldalas mondataink absztrakt terminusai meta-szintre emelt rendszertani hivatkozásait nem is akartuk olvasóbaráttá tenni. Így hát a LENDVAI ILDIKÓ-féle csahos pártcenzoroknak nemcsak a szocializmus felépítése nem sikerült, de nyelvezetünk rejtvényeit sem tudván felfejteni, inkább lemondtak SZABÓ elvtárs különbirodalmának ellenőrzéséről. Következésképpen a bennünket körülvevő falak kellő tágitásával e kínos szocializmusban is eredménnyel, sőt, mi több, botrányok nélkül tudtunk üzemelni.

Ha akadémiai beosztásával nem fért össze más állás, úgy miképpen sikerült mégis oktatói pozícióra szert tennie?

Évek múltán enyhült a szigor, s az idősebbek számára szintén kinyílt a tér. A hierarchikus egyetemi privilégiumrendszer azonban a kívülről érkezetteknek nemigen engedélyezett évfolyam-előadást. PESCHKA VILMOS már akadémikus volt, de előadást ott soha nem tartott, csupán gyakorlatot polgári jogból.

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Hadd meséljem el itt első igazi oktatói élményemet. Csaknem évente visszatérő moszkvai s kelet-berlini konferencia-részvételem mindig kalandos volt. Egyszer az a véletlen esett meg, hogy a korszak talán leginkább keményvonalas, míg magánemberi habitusában igencsak egyszerű lényével, a vérmes ideológus KISS ARTÚRRAL kellett szállodai szobámat kivételesen megosztanom. Vajh ez a fenyegetően elvű elvtárs megkedvelte bennem a fiatal gondolkodót? Mindenesetre meghívott a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemre, hogy vezessek be egy addig csupán a Szovjetunióban és a lengyel rendőrtiszt akadémián létezett tárgyat, a politikai és jogi tanok történetét. Az 1970-es évek közepe táján lehetett ez, s mindössze két-három féléven át tartott. Klasszikussá aligha értem hát, mégis elmondhatom, hogy általam és ott került ez a tárgy átmeneti kísérleti bevezetésre a második világháború utáni Magyarországon. Amikor viszont utóbb be kellett volna tagolódnom az ő marxista filozófiai tanszékére is, akkor — kellemetlen környezete tudatában — inkább kisodródtam az egészből. Folytatásról pedig nem tudok.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetemmel hogyan került kapcsolatba Tanár Úr?

SAMU MIHÁLY hívott, aki konferenciáinkon mindig rokonszenvezett az előre vivő gondolatokkal. Eleinte szerződéssel pár órára, majd ebből hamarosan félállás lett. Ennek bája természetzerűleg a fiatalokkal való találkozás hallatlan élménye volt. Mai meglett korbá került már a fővárosi várkertület polgármestere, NAGY GÁBOR TAMÁS jogszociológus, és SZALAY PÉTER, a mai alkotmánybíró, továbbá ugyancsak az első szabadon választott miniszterelnök ügyvéddé lett fia, ANTALL GYÖRGY, akik akkoriban tanárukat is lelkesítő hallgatók voltak. Olyannyira a gondolkodni tanítás szellemi iskolájává fejlesztettem ezeket a gyakorlatokat — tanszékvezetőm sűrű korholásától kísértén persze, hiszen óhatatlanul eltértem a hivatalos *curriculum*tól —, hogy amikor az utóbb már a Fiala Demokraták Szövetségét is alapító atyák kerültek a kezem közé — itt találkoztam először ORBÁN VIKTORRAL, majd SZÁJER JÓZSEFFEL csakúgy, mint majdani hitveseikkel, LÉVAI ANIKÓVAL és HANDÓ TÜNDEVEL, valamint számos egykori társukkal —, idő múltán már ők kérték, hogy külön kurzusokban foglalkozzam velük a BIBÓ ISTVÁN nevének felvételére akkor még pusztán készülődő ELTE Szakkollégiumban. Ez hetente egyszer-kétszer éjszakáig nyúló órákat jelentett, amire eleinte NAGY ENDRE jogász-szociológus kollégámmal pöfögtem Trabantomon, majd egyedül folytattam ezeket a mindig önkéntes, de megtermékenyítő foglalkozásokat ezekkel a mélyen motivált fiatalokkal. Ezen rengeteg óra magnetofon-felvételeinek a lejegyzéséből fejlődött ki a katolikus egyetemi Jogelmélet mindmستanáig első törzsrészt képező stúdium *A jogi gondolkodás paradigmáiról*. Éles esze volt ezeknek a gyerekeknek, roppant értelemmel és rengeteg olvasással, aminek akkor megtapasztalt intenzitását túlnyomórészt már egyetemi tanulásvágyukban fejlesztették ki. Azt hiszem, ez a tárgy lett a világban filozófiailag szemlélődő tájékozódásuk egyik meghatározó alapja. Talán még az sem véletlen, hogy mai kormányerőnk javarészt egy bokorból, e kollégiumból került ki, szakmánk alapjain elméletileg és történetileg magukat egyaránt átrágó jogász-egyetemistákból.

A rendszerváltás milyen lehetőségeket nyitott a jogi oktatás fejlesztésében?

Amikor a kommunizmus bukásával Magyarország már igazán nyitni kezdett a Nyugat felé, holland barátommal az első magyarországi pályázat nyertesei lettünk egy nagyszzerű Tempus-projektben. Három év és rengeteg euró az ELTE jogi karának felvirágoztatására: könyvtári beszerzés és kiadványok tömege, tantárgyi reformok kivitelezése, a tanári kar s a hallgatók utaztatása csupán általam ellenőrzött, vagyis a züllött szocialista egyetemi prostitutív lebzselés után kemény kritériumszabás és ennek bevasalása útján. A ki- és átmenetet a

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

MARXizmus hivatalos égisze alatt zajlott tudományműveléséből ez a pályázat nagyban segíthette. Sikerélményem, bizalmam a jövőben nem lehetett csekély. Egy év kihagyással már magam indítottam 1995-től egy immár önálló Tempus-projektet kizárólag jogelméletre, ámde az összes akkori magyarországi jogi kar számára. Ehhez ugyanannak a huszonöt (Portugáliától Írországon keresztül Finnországon át Görögországig terjedő) európai egyetemből álló konzorciumnak a támogatásával élhettem. *Primus inter pares* alapon ugyan, mégis sikerült ebben egyik fő kedvezményezetté saját jogbölcseleti intézetünket tennem. Az első projektumom milliói kari vezetőkkel megnyitott magánszámlámról finanszíroztattak, a másodiké pedig a magyar államháztartási szabályokon túl kizárólag brüsszeli, beszámolómon nyugvó utólagos ellenőrzésű elkülönített egyetemi számláról, amibe beavatkozási lehetősége senki másnak nem volt. S az egész *management* egy nyugdíjas titkárnő segítségével a magam munkája volt. Amikor pedig a már megalakult katolikus jogi kar egyik gazdasági felelőse bele szeretett volna kotnyeleskedni, bátran elutasíthattam, mert joga semmire nem volt, legfeljebb, ha kíváncsiságon túl ostoba is lett volna, kivonhatta volna kari jogbölcseleti intézetemet az áradó pénzforrás kedvezményezett köreiből.

Egyfajta aranykorként a mai tanszék meglévő s az óta eltávozott öregjeinek tanulmányi utazása, valamint a máig élő „Jogfilozófiák” és „Philosophiae Iuris” sorozataiban történő könyvkiadás ilyen forrásból és keretek közt folyhatott. Ebből fejlesztett fel könyvtárunk, ebből vásároltam rengeteg folyóiratsorozatot, sőt gépi berendezkedéseket is. Ilyen indításban fogant — majd jogász lányom két éves ottléte alatt erősödött különösen meg — a Regensburgi Egyetemmel való különösen szívélyes kapcsolat, ahonnan igencsak számos éven keresztül egy hatalmas könyvtár teljes duplum-anyagát teherautó számra válogathattam ki és hozhattam haza. (Paradoxikus érdekesség, hogy e roppant értékes könyvtömeg javarésze bölcsészeti, következő hányada hittudományi, és csak maradéka volt közvetlenül jogi relevanciájú. Mégis, ez utóbbiakkal is igencsak meggyarapodott kari könyvtárunk.)

Elmondható, hogy jellemformáló ereje volt ezen úttörő éveknek karunk történetében. Alapító dékánunk a Máltai Szeretetszolgálattól hozott svájci közkönyvtári anyagokat s bár levítézt, de kitűnően funkcionáló bútorokat. Hatalmas könyvtömeget mozgattunk meg másutt elfekvő vagy holt anyagokból, hogy kari könyvtárunkat megalapozzuk. És megtapasztalva, hogy nem egyszerűen állami vagy bevételi oldalt fordítunk át kiadás rovatra, azaz nem pusztán esztelen pénzköltés zajlik, hanem az úgyszólván semmiből fáradsággal, de jókedvvel értékteremtés, számos kari fiatal társult az idősebbekhez azon munkálva, hogy a karnak minél többet adhassunk. Ennek csupán piciny szelete volt, hogy magam is csak hosszú idő múltán kezdtem bérezéssel kísért munkaviszonyban megfogalmaztatni a Karhoz fűződő kapcsolatomat. A Kar gyarapodását ebben is, másban is örömtelenien érzékeltek, mert jellemnevelésben és csapatépítésben hallatlan vívőereje lehetett annak a közös lelkesedésnek, amely első éveinket áthatotta.

És ezzel már el is érkeztünk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem alapításának időszakához. Hogyan emlékezik vissza ezekre az időkre?

Mint ahogyan eleink a cserben hagyatottság érzetével Mohácsot, nem is olyan rég még a kommunizmust magunk sem gondolhattuk másnak, mint csakis egy végtelen időbeli kifutási fátumnak. Ezért a tudományos nemzetmentés szerény lehetőségeként az akadémiai jogtudományi intézetben magunk sem tehattunk mást, mint hogy az adott korban elérhető legjobb szakértelem elsajátítását célozzuk arra törekedve, hogy felhasználható ismeretanyagából s a főként nyugati eredményekből minél többet tudjunk hazahozni és meghonosítani. Az az elméleti jogi világkép, amit ekkoriban szakmámban kimunkáltam, nem véletlenül vett éppen társadalomelméleti-ontológiai fordulatot: folyvást olyan reformlehetőségeken tűnődtem, amelyeknek egymásra épülése immár visszafordíthatatlan

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

változásokat gerjeszt akár szocializmusunkban is — olyat, ami saját logikája szerint s ezért ellenállhatatlanul már-már a szocializmus meghaladását eredményezi. Hiszen ha revolúció a nagy moloch által történt leigáztatásunkkal szemben reménytelen, talán mégis van esély egy számunkra oly fontos, noha kicsiny periférián valamiféle olyan evolúcióra, ami mégis érezhető változásba torkollik.

The Poster And Its Model (Mark Van Hoecke fotója, Miskolc, 1997)

A rendszerváltás táján tértem haza hosszú (s életemben első, ráadásul kizárólag személyes meghívattatásomnak köszönhető) tanulmányutakról: először fél évet töltöttem az ausztráliai Canberrában, majd közel kéthónapnyi időt Osakában és Tokióban, utána egész évet családdal együtt az amerikai Yale jogi karán (némi meghívásokkal Dél-Amerikába), s végül hónapokat a skóciai Edinburgh egyetemén. Nos, egy kritikus pillanatban kiderült, hogy egyedül vagyok elérhető közelségben olyan, aki valóban tudja, hogy mi a polgári engedetlenség — szemben azokkal, akik a taxisblokádt álságos legalizálására elkezdték ennek a fogalmát bevetni, nemcsak szemérmetlenül használva, de ki is forgatva eredeti jelentéséből. Nos, túl azon, hogy fiát tanítottam és környezetéből többen hallottak LUKÁCS GYÖRGY ontológiájára alapozott munkámról (mely MARXiánusként támadhatatlanul mégis velejében haladta meg a korabeli MARXista jogfelfogást), ezzel kerülhettem közel ANTALL JÓZSEF miniszterelnökhöz. Merthogy figyelmeztethettem őt, aki pizsamás interjújában még elfogadta GÖNCZ ÁRPÁD köztársasági elnöknek a taxisblokádot alaptalanul polgári engedetlenséggé magasztosító hazug állásfoglalását: nehogy szerepet vállaljon e szabaddemokrata cselben, amelynek egyetlen szerepe, hogy jogi megítélhetőségéből kiiktassa a tudatosan előidézett erőszaktevést, mintegy felmentve felelőseit a jogi következmények viselésétől. Merthogy tudnunk kell: a polgári engedetlenség más ügyében történő önzetlen morális kiállás, amelynek logikája éppen

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

a szankcionálás vállalásán, sőt kikényszerítésén, gyakorlatilag pedig a tömeges büntetéskiszabás lehetlenítésén, ezzel a jogrend összeomlását nyugszik. Véletlennek köszönhetem hát, hogy tanácsadó törzsének a tagja lehettem. Később viszont kormányfőtanácsosi minőségemben problémázhattam miniszterelnökömnek az alkotmánybíróság egyre vitathatóbbá váló szerepjátszásáról; képviselhettem *academia* és *universitas* gondolkörét; próbálhattam meggyőzni (sikertelenül) arról, hogy BIBÓ ISTVÁN 1948-beli sugallata, a politikai kultúra kiépítésének elsőbbsége jegyében a demokrácia (mintegy CARL SCHMITT-i értelemben vett) kiegyenlítettégen nyugvó szociális és politikai előfeltételei biztosításának az elhanyagolása törvényszerűen kudarchoz — mert csakis a régi rezsim új legitimációval megerősödő visszatéréséhez — vezet; s segíthettem a katolikus, majd a református egyetem létrejöttét.

A tanácsadó testületből próbáltuk miniszterelnökünket befolyásolni, hogy üdvöztető fensőbbiséggel prezentált, ám a nemzetre káros politikai érdeket hamis alapon és egy túlhatalom autoritásával biztosított absztrakt jogfelfogásokat valamelyest kritikusabban fogadjon, ám nem sok sikerrel. Számos ilyen alkalom volt, mindez nyilvánvalóan az igazságtételi kudarc körül kulminálódott. Ekkor ismertem meg ZLINSZKY JÁNOST, mint egyetlen kommunikábilis tagját a testületnek, aki habár alkotmánybíró társaival szintén az (általuk így jellemzett) „szentISTVÁNI” magasságokból nézett le ránk, hajlandó volt azért szóba állani földi lénnel, így a miniszterelnök munkatársával is. Beszélgetésünkéből vontam le egy olyan következtetést, miszerint a valóságos rendszerváltoztatás esélyeit kisiklító határozmányaival alkotmánybíróságunk talán nem is a kormánnyal szemben, hanem egy tényleges rendszerváltástól visszariadó kormányzat csendestársaként működik, mint amely felvállalja a leginkább kényes várakozások elutasításának az ódiáját.

Mindenesetre akkor, amikor kormányként távoztunk, teljes súllyal tértem vissza az átmenetileg sem elhanyagolt akadémiai életbe. Ekkor keresett meg a későbbi karalapító dékán azzal a megtisztelő felkéréssel, hogy próbáljunk meg a már felállott bölcsészkar mellett egy katolikus karalapítást közösen előkészíteni.

A tanácsadó testületben a kutatási és egyetemi szféra aktív képviselőjeként (hiszen noha napi nyolc-tíz órát csücsültem parlamenti irodámban vagy jártam el ügyekben vidéken s külföldön, a Tempus sok száz milliós projektum-beruházását és reprezentációját magam végeztem a már említett idős munkatársnővel, s ugyanezen idő alatt közel tucatnyi saját könyvet jelentettem meg, felét idegen nyelven, és ezek közül kettőt Londonban, illetőleg New Yorkban) ekkor már aktiváltam magamat mind az egykori Szent István Akadémia újraindítása, mind a katolikus egyetem ügye mellett, mihelyt elgondolásuk a miniszterelnök úr körét elérte. Így akár személyes eredménynek is betudhatom, hogy ANTALL JÓZSEF miniszterelnököt abból a történésként benne érlelődő meggyőződésből, hogy Magyarországon nem új egyetem alapítandó, hanem a meglévőket kellene egykori egyházi közelségükbe visszatartani, néhányad magammal sikerült a püspökkar elnökéhez, SEREGÉLY ISTVÁN egri érsekhez menendő történelmi útja előtt meggyőznünk arról, hogy vállalja fel az érsek úr majd ott elhangzó mondanivalóját, egy önálló katolikus egyetem gondolatát.

Nem sokkal később már a miniszterelnöknél magam éltem indítvánnyal, kérve engedélyt arra, hogy a négy református püspököt végigjárjam egyetlen gondolatba foglalt kettős üzenettel: kormányunk rokonszenvvel fogadná, ha ők szintén egyetemet próbálnának alapítani, miközben a minőség jegyében kormányzatunk minden bizonnyal a legrigorózusabban fog majd velük szemben eljárni. Ennek eredményeként HEGEDÜS LÓRÁNT püspök meghívására számos alkalommal vehettem részt abban a hazai református csúcstörténelmiséget megosztó hosszú vajúdasban, amiből végül a ma ismert formájú Károli Gáspár Református Egyetem megszületett.

Következésképpen akkor, amikor ZLINSZKY megkeresett, ismerős volt már a talaj, de csupán a Ménesi út egykori apácázárdájába (később katonai műszaki kollégiumba) települt

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

bölcsészkarunk létezett. Alapításában nehéz időkben együttműködve rendkívül jó volt velük a kapcsolatunk. Elvi egyetértésüket ZLINSZKYnek is sikerült megnyernie, miután a katolikus egyház megfelelő instanciái szintén várakozással tekintettek kísérlete elé. ZLINSZKY JÁNOSsal alkotmánybírói törzskarán munkálkodtunk, gyakorlatilag mindig együtt BOTOS KATALIN egyetemi tanárral, JOBBÁGYI GÁBOR akkori docenssel, BAGDY GÁBOR pénzügyi szakértő mai fővárosi főpolgármester-helyettesével, TERSZTYÁNSZKY ÖDÖNNÉ VASADY ÉVA alkotmánybírói főtanácsossal, valamint ERDŐ PÉTER kánonjogász professzorral, aki csak ritkábban vett részt üléseinken.

Az egyetem tekintetében megjegyzendő, hogy a miniszterelnökséghez először egy olyan egyetemi alapítványi gondolat jutott el, ami — bizonyára akkori magyar állapotokat figyelembe véve — alapvetően a szociális munkás-képzés körüli szakmák támogatását indította volna a már BOROS PÉTER belügyminisztertől biztosított piliscsabai (egykori HABSBURG-) birtokon berendezkedett volt szovjet páncélos laktanya helyén. Mivel elutasításunkkal találkozva — lévén a miniszterelnök egyenesen tájékozott az elgondolás kisszerűségén — ez alakult át új emberek kezén és lassan tisztán bölcsész profilá. Az elhatározás formálódását erőteljes kormányzati nyomás kísérte, hogy rászorítsuk őket: kevés szakot indítsanak, mert ezt is nehezen tudják majd kellő igényességgel végigvinni a kormányzattól megemelt követelményszint okán. (Minden ellenérvem dacára ebbe bukott bele több alkalommal is a református egyetem alapítási terve, merthogy valamiféle dacos előzési szándékkal csökkenően maximálni akarták az indítandó szakok számát.) Mély ragaszkodással e két egyházi háttérű magánegyetem gondolatához, mind a Miniszterelnöki Tanácsadó Testületben és mind a közreműködő oktatási és egyéb kormányzati erők, futamidőnk négy évének egyik legátütöbbséges és legsikeresebb termékeként értékeltük az ebben elért sikert. Annak lehetőségét láttuk meg benne, hogy Magyarország jövőbeni vezetésére alkalmas középosztályt formál majd e háttér, olyan elitet létrehozva és gondozva, amelynél hazaszeretet, háttérmorális és a legfelső szintű szakértelem majd aktivitásra kész személyiségekben egyesül, olyanokban, akik a jövőben immár kezdeményezőként, az országos köztéren zajló viták meghatározására alkalmas intellektuális erővel, tudással és készséggel léphetnek majd hamarosan fel.

A jogi kar beindításánál ilyen stratégiai gondolataink már nem voltak. Szinte elégségesnek tűnt, ha gondolataink csak arról szólnak, hogy mindannyiunk ismeretségi körében rengeteg szabad vegyértékű, elfojtott tudományos ambíciókkal telített tehetséges jogász van, akik annak idején politikai okokból eleve az egyetemi, akadémiai karriertől eltérő más pályát választottak, és most készen állanak egy szemléletében új nyitásra; miközben mindez egyúttal persze a már létező és jó hírnevet kivívott Katolikus Egyetem — vagyis bölcsészettudományi karunk — természetes expanziója is. Summázva tehát: az egyetemindításhoz az vezérelt bennünket, hogy új generációink felnövekedését kísérhesse már végig egy akol szelleme, ahol gondolkodóink is otthon érezhetik magukat. A jogi kar beindításánál pedig az, hogy szemléleti áttörést kísérjünk meg számos addig kívülálló kiválóság bevonásával. Mindez úgy is kifejezhető, hogy míg az egyetemalapításnál még nemzetstratégiai terminusokban vitáztunk — egy önálló katolikus *universitas* szükségességéről vagy egyéb kerülő úttal kiválthatóságáról (olyan körülmények között, amikor egyházi képviselők sem voltak bizonyosak az akkori nyugat-európai katolikus egyetemeken folyó bioetikai viták látens botrányokozása láttán, hogy egyáltalán saját egyetemalapításra vágnának) — és megfogalmazott dilemmáinkra kiutat egy *tabula rasa* gyanánt a semmiből előálló egyetemben láttunk, a jogi kari kiterjesztésnél jobbára csak technikai kérdésekről beszéltünk.

A döntés azonban valamikorra megszületett. S abban a fellendülésben, amikor égető szükség volt új módon képzett jogászokra és állami egyetemeinknek a kommunizmus összeomlása utáni útkeresése még meg sem kezdődött, szándékunk már arra irányult, hogy tiszta, morális, teológiailag tisztázott alapokról indítsunk. Embert próbáló feladat volt ez,

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

azzal a többletszinnel, hogy egy velünk szemben ellenséges kormányzaton kellett keresztülvernünk. ZLINSZKY JÁNOSnak elévülhetetlen személyes érdeme, hogy alkotmánybírói mivoltától megerősödött személyiségével ezt felvállalta. A Ménesi úton tehát boldogan kezdtünk. *Deus ex machina* gyanánt fogadtuk, hogy esetleg az esztergomi Nagyszeminárium épületében mint egyetemi/kari központban s az egykori kanonoki rezidenciákban mint professzori lakásokban teljesedik majd be a jövőnk.

Hogyan került akkor jelenlegi helyére a jogi kar?

A Szent István Társulat székházát elfoglaló Franklin-nyomdától visszaszármazott az épület az egyház rendelkezésére. Némi tüzelhelyiséget s raktárt leszámítva a Társulat minden egyebet az egyetem rendelkezésére bocsátott. Alapító dékánunk pedig mert álmodni: nemcsak a szomszéd épületről, de a szemközti volt és számunkra leendő könyvtárpületről is; az udvarunk mögötti Mária-utcai hatalmas házakban pedig oktatási helyiségeket és kollégiumot terveztünk. Mindez szerves megoldást biztosított volna a jezsuiták közelségében, tehát bizonyos régi, ám változatlanul kíváncsós kapcsolatokat újraépítve. Az egyházi felügyelet részéről az esetleges növekedésben is a biztonságosság parancsa, az állam részéről pedig az egyre eltérőbélyesedő homogenizáltatás az állami karokkal (vagyis gyakorlatilag az állami oktatási programokba történő kényszeres betagoztatás) nemcsak továbbfejlődésünknek szabott határt, de eredeti oktatási újításainkat is egyre inkább kompromisszumoktól szabdalta s elhomályosuló megvalósulásra készítette, míg végül úgyszólván semmi sem maradt ezekből.

Alapító dékánunknak azért lehettem lelkes munkatársa, mert én érveltem leghathatósabban — BOTOS KATALIN professzor asszony támogatásával — a „jog és...” típusú stúdiumok szükségessége mellett. Máig vallott szakmai krédóm szerint a jogot belülről akkor ismerjük meg a legmélyebben, ha a joggal kölcsönhatásban álló tényezőket — a teológiától s filozófiától az antropológián keresztül egészen a gazdaságig s a kommunikációig — szintén kellő súllyal tárgyaljuk. Ennek perspektívájában vetődött fel olykor annak incselkedése, hogy egy közgazdasági kar akár a jogin belül — azzal valamiféle szervezettebb kapcsolatban — létrejöhessen. Vagy ha nem, úgy legalább mégis kiemelhesse a maga intézményes fontosságát, amiből mára a Heller Farkas Intézet lett.

Ebben az időszakban volt nálunk filozófia, kommunikáció, vagy éppen logika tanszék. Ezek egyebek közt az egyetemen belüli integráció jegyében szűntek meg, mondván: egyetlen filozófiai tanszék legyen, ami a maga természetes helyén csakis a piliscsabai bölcsészkaron lehet. A jogbölcselet urai viszont mi magunk voltunk, s így a kánonjogi doktori kurzus papjainak is mi tanítottuk, egyébként visszajelzések szerint számukra is élvezettel. Ezt azonban felettes egyházi hatóságunk utóbb felülírta annak pontosbító rögzítésével, hogy e körnek nem a világiak jogbölcseletére, hanem — egyébként szintén egyszerűen Jogfilozófiának nevezett — sajátos kánonjogi diszciplinára van szüksége. Ebben viszont mi már nyilvánvalóan nem voltunk kompetensek.

Nos, akkoriban még azt hittük — és ha a jogászképzés ilyen országos uniformizálása nem következik be, úgy valószínűleg igazunk is lett volna —, hogy a jog ilyen sokoldalú körbejárása és megalapozása egy nagyon sikeres modellt alapoz majd meg. Felvételi vizsgáink voltak intenzív, ámde nem szakmai, inkább a befelé vágyók jellemének és intellektuális arculatának kifürkészésére irányuló majdnem kötetlen beszélgetésekkel. Roppant nagyszámú gyakorlati foglalkozást vezettünk be, s a főtárgyi előadásokon túl is kiterjedt volt a tanulmányi programunk, amit tovább terheltek ezek a bizonyos „jog és...” kitekintő stúdiumok. Olyan diplomákat bocsátottunk ki, amiket a jövőben többletdiplomával terveztünk megspékelni. Arról álmodoztunk, hogy a valamilyen társadalmi gyakorlat, probléma, gondolat, eszmeiség vagy határterület köré felgyűjtött speciálkollégiumaink a közeljövőben már valóban egy-egy sajátos többletképesítés elérésére készítenek elő.

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Példát is említve egy számomra kedves területről, ilyen kísérlet volt az általam nagyon pártfogolt és történetesen művészettörténész, de muzeológiai szakágakban külön képzett fiam szervezésében a *Law and Arts*, mint olyan stúdium, amely a régészeti kutatások engedélyezésétől a hamisításon csakúgy, mint a műemlékvédelem és tájvédelem összetett problematikáin keresztül a műtárgyablások nemzetközi következményeiig teljes spektrumot adott volna, beleértve olyan mindennapi kérdéseket is, mint a műtárgy-szállítmányozás vagy műtárgy-biztosítás. Ennek megkezdett másfél évének az oktatása során sikerült (talán szakmai életükben először) összehozni mindazon magyar jogászokat, akik rendvédelemtől múzeumokig és mindezek kormányzati igazgatásáig ilyesmikkel — elszigetelten — foglalkoznak. Ilyen tárgyat egész Közép-Európában még ma sem oktatnak. Legközelebb magas fokú művelése kizárólag Londonban történik. (Éltetőjét baráti szalon sikertűlt karunkra invitálnom valamelyik dékánunkkal találkozóra. Együttműködési készsége azonban kiaknázatlan maradt.) Pedig mindent egybevetve katolikus egyházunk a legnagyobb műkincsirtokos hazánkban, s aligha válnék bármely ezzel kapcsolatos ügynek hátrányára egy korszerű tudás. Gondoljuk csak meg, hogy egy felemelkedésre hivatott Magyarország számára mennyire önmaga megtalálásának útja lehet kulturális öröksége gondozásában az optimalitás megtalálása!

Világkongresszus szünetében (NewYork, 1999)

Miért alakult mindez így?

MAGYAR BÁLINT volt ezekben a számunkra meghatározó időkben az oktatási miniszter, akinek első minisztersége példásnak tetszően széles körű és ügyközpontú pályázati lehetőségek sorát biztosította. Az állítólagos liberalizmus önbecsapását jellemzően, mely bezárulkozást jellemez nyitott térként, egy türelmetlen egységesítésben látta ő is a jövő kizárólagos útját, amit semleges látszatú technikalitással, számítógépes informatikai

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

rendszerek logisztikai használatával, azaz oktatási adminisztrációnk előzetesen kodifikált formális programok révén történő lebonyolításával valósított meg. Nem véletlenül e pillanatban szűnt meg a szóbeli érettségi csakügy, mint a hozott középiskolai eredmények felvételi vizsgával történő kiegészítése vagy felülbírlata. A kreditpont-rendszer sem más, mint egy számítógépes applikáció. Mesterséges tákolmányok jönnek így létre, melyek legfőbb járulékos üzenete a hagyományok semmibevétele, tehát múlttalanítás, a posztmodern, artificiális tetszőlegesség kultusza. Hiszen a kérdés így vetődik már fel: mit definiáljunk ma? Nos, ilyen lelemény a szigorlat nélküli kollokváltatás (mintha nem lenne tapasztalat a valamikor volt tárgyak, ismeretek és megfontolások idővel megéréséről, és éppen az ismétlés, az új és új területekkel szembesülés, a kortól érlelt bölcsesség megtermékenyítő hatására), a „jól megfelelt” pókhendien pimasz bükkfanyelve (ráadásul a ‘jó’ és ‘jól’ egymástól indokolatlanul különváló használatával, mintha nem lettek volna nyelvünkben már olyan bevált és pontosan a jelzandót jelző kifejezések, mint a ‘jeles’ vagy ‘kitűnő’), avagy az egykori (az elégtelen eredményt szükségképpen követő) „pótvizsga” és a (legalább elégséges eredmény után vállalható, de persze ismét többsélyű) „javító vizsga” kifejező megkülönböztetésének az eltörlése. Tehát ettől kezdve irreleváns bármilyen elgondolása vagy egyáltalán az érdemben töprengés, mert mindennek e számítógépes definitívum formalizmusára visszavezethetőnek kell lennie. Hiszen ha belefér ennek kereteibe, úgy javaslatunk eleve redundáns; ha pedig nem oldható meg annak terminusaiban, úgy nem is gondolható többé. Jellegzetesen a kari tanácsi viták sem tudnak nagyon elszakadni egy ilyen felülről ránk oktrojált logikától.

A Kar alapításával létre kellett hozni egyes oktatási egységeket, így Jogbölcséleti Intézetet is. Honnan adódott az oktatógárda?

Alapító dékánunk önvezérelt személyiségét jellemzően tölem, mint már kinevezett alapító vezetőtől független eseményként következett be intézetünk összeállása, melynek állományát kérdezetlenül, egyszerűen készen kaptam. Azaz majdani kollégákként mutatta be nekem őket Piliscsabán, amikor rektorunk, a nagyszerű GÁL FERENC leendő karunknak szentmisét celebrált. Így és eme minőségben találkoztam újra az általam szakmailag már ismert s becsült H. SZILÁGYI ISTVÁNNAL, és ismertem meg az akkoriban még olaszos bölcsész FRIVALDSZKY JÁNOST, HORKAY HÖRCHER FERENC eszméletörténész bölcsész költőt és CHERTES ATTILÁT, az Erdélyből Miskolcra származott ZLINSZKY-tanítványt. A náluk fiatalabbak már saját tanítványként kerültek közénk. Nekem abban volt csupán szerepem, hogy az államelmélet oktatásának megszervezését először az Eötvös Loránd Tudományegyetemen már megismert PACZOLAY PÉTERRE, majd szegedi önálló politikatudományi tanszékalapításra történő meghívása után a szintén ELTE-vonzatú ifjabb kolléga TAKÁCS PÉTERRE bízam.

Kifejezett cél is volt, hogy az oktatói utánpótlást a Karról biztosítsák?

Karunk történetében meglehetősen sokáig voltam dékánhelyettesként az alapító dékántól szervezett operatív értekezletek rendszeres résztvevője. Bátran állíthatom hát, hogy ez éthosznak volt, de nem elvünk. Tehetségeket akartunk átmenteni, s egyúttal új szellemiséget teremteni. Ezért figyeltünk saját növendékeinkre, mint önmön gyermekeinkre, és teljességgel véletlenül alakult úgy, mintha valamiféle isteni kegy folytán első évfolyamunk tényleg különösen tehetséges, vagy legalább is a saját kezdeti lelkesedésünket teljességgel azonos páthosszal átvevő lett volna.

Lehetséges, hogy ebből egyfajta szerveztetés és kizárólag belülről történő építkezés valamelyes állandóságú gyakorlata épült fel. Mégis azt kell mondanom, hogy amennyiben visszatekintek országos szakmai kezdeményezéseinkre, ha végigtekintek tudomány-,

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

kiadvány- és rendezvényszervezéseinkre vagy annak a már az alapító dékánunktól eredő ösztönző gyakorlatára, hogy a záróvizsga elnöki pozíciójába az egyház teológiai és filozófiai képzett magas rangú jelesein túl szakmánk országos képviselőit egyaránt meghívhattuk — világnézeti vagy egyéb elköteleződésre tekintet nélkül —, tehát hogy nálam legalább annyira záróvizsgáztattak pécsiek, mint szegediek vagy miskolciak vagy éppen akadémiai intézetiek — míg én magam nem fordultam meg egyetlen más egyetemen sem ilyen vagy hasonló meghívott minőségben mind a mai napig —, úgy nem mondhatok mást erről, mint hogy mi éppen nem zárt közösség (bár, ironikusan, önleplező módon nem hívjuk történetesen magunkat „nyitott társadalomnak”), hanem talán a hazánk földjén leledző legnyitottabb intézmény voltunk és vagyunk. És érthetjük ezt doktori iskolánkra is, hiszen hallgatóink témavezetőjüket, tehát tudományos előmenetelük hosszú éveikig kizárólagos tótumfaktumát szabadon választhatják külső fórumokról, míg mindenütt másutt ez vagy kizárt, vagy legalább gyakorlatilag ismeretlen lehetőség.

Ön is úgy látja, hogy az egyetemre kerülő újabb generációk egyre nehezebb helyzetben vannak, többek között kellő háttérismeretek, műveltség híján?

Nyilvánvaló, hogy az adottságokat adottságként kell felfogni. Persze mégis fájdalmasan megállapítható, hogy az első időkben a Ménesi úton összegyűlők közt úgyszólván elhanyagolható volt a különbség az alig érettségizettek és a meglett korú felnőttek közt. Mára viszont kiálló lett az ellentét egyfelől a levelező tagozaton hallgatók számottevő részének elismerendő élettapasztalata, életben jártassága s olykor tiszteletre méltóan megnyugtató műveltsége és háttértudása, és másfelől a pusztán biológiailag immár felnőtt nappali tagozatú nemzedék gyermekisége között, akik egyre inkább úgy tűnnek, mint egy gazdag és eltunyulásra ösztönző társadalom folytonos gyámolításra szoruló termékei. Nos, ha arra gondolunk, hogy pillanatok múlva ők is azonos értékű diplomával lesznek jogászok, akiknek esetleg korábbi társaiknál még összetettebb és jó lelkiismerettel alig megoldható kihívások közt kell helytállaniuk, úgy akár aggódhatunk is jövőnkért. Ámde későbbi szocializációjuk már gyorsabbnak szokott bizonyulni.

Ha feladatunk lenne, hogy stratégiai terveken gondolkodjak, akkor lehetséges, hogy mégis előképző évfolyamot javasolnánk, vagy egyetemi képzésük időtartamának meghosszabbításában találnám meg a fogódzót. Szomorú látni, hogy ifjúságuk töltekezésére rendelt ezen utolsó idejében (és legtöbbször számára életük utolsó ilyen esélye során) gyermekeink nem csekély hányada olyan nevekkal, fogalmakkal, történésekkel soha nem találkozott még, amiket alig másfél évtizede kezdőink már könnyedén idéztek fel. Az is meggondolkodtató, ha szabadon választható tárgymban végzés-közeli hallgatók hálásan úgy vallanak, hogy nálam, ebben a kurzusban kínáltak nekik úgyszólván először önálló megszólalási lehetőséget, hogy összefüggően és meggyőzően érveljenek egy felvetődő probléma ilyen vagy olyan megoldási lehetőségein.

Mindez végső soron a diploma értékének devalválódását hozza maga után. Pedig szüleink, nagyszüleink mesélik, hogy száz éve egy maturált embernek még előre köszöntek az utcán.

Bármely világhelyzetre egynél több válasz adható, s ez azt jelenti, hogy egynél több igazság lehetséges, mert egynél több megközelítés lehet egyként releváns és gondolható. A mai világválaszok azonban leszűkültek, mert napjaink világideológiájában egyetlen *mainstream* sugalmazása a trendi. Tudásunk hallatlanul több, mint akár pár évtizeddel ezelőtt, a bölcsességnek azonban sem keletje, sem kultusza nincs. Primitivizálódtunk, ám fenséges — bár olcsó és belülről türes — retorikánkban egy bátor új világ úttörőinek magasztosítjuk egyre szűkülő éntünket. Hívószavaink aligha mások, mint fogyasztói társadalom, atomizált

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

egyedekre szétosztott közösség, és feladat nélküli egyed, akinek egyetlen dolga korlátlan szabadságának kiélése. Ez pedig a liberális önmegvalósítás során olykor alig több, mint élvkövetés, pillanatnyi tetszés maximalizása, s ezzel egy kifejeletlenül gyermeketeg *caprice* trónra emelése. Mögöttese pedig bármely értéknek és minőségnek állításuk folytán máris szabad rivalizálása, s ezzel a mindenkori falkásodások legitím, demokratikus erővé emelése. Nem más nő ki egy ilyen talajról, mint a számosság kultusza, az anarchoid tömeguralom, még ha velejéig értelmetlen, netán ön- és közösségromboló is. Ilyen körülmények között különösen hinnünk kell, hogy egyre érvényesebb az, amit a Miniszterelnöki Tanácsadó Testületben mindig is nemzetstratégiaként gondoltunk, és ami később a haldokló kormányfőtől BOLBERITZ PÁL egykori tanítványának, mai katolikus filozófiaprofesszornak mondott búcsúszavaiban is megfogalmazódott: csak egy keresztény Magyarországnak van jövője. Politikai végrendelet ez: nem hitbuzgalmi vallomás, hanem történelmi meggyőződés. Azért szerette volna ezt ANTALL, mert ennek újra kivívásában látott nemzetstratégiai jövőt. Amiből kitetszik, hogy itt nem egyszerűen vallásgyakorlás, szentségekkel élés és hitmegvallás az embert magát megváltó erejéről van szó, hanem kulturális közegről, amelyben küldetésünk tisztázásától evilági ügyeinkben követett magatartásunkig minden optimálisan — kiegyensúlyozottan s kiegyensúlyozóan — a helyére kerül. Azáltal is, hogy egy keresztény kultúrában szerves része van a patriotizmusnak. Az egészséges patriotizmus egy cselekvésre készítő állapot, mely kitermeli a személy által átélt felelősség-gondolatot önmagáért, volt vagy majdani családjáért, nemzetéért, természetszerűleg minden élőért és holtért, az egész világért. Küldetést ad mindegyikünk életének, mert van dolgunk e világon. Legelőször is az, hogy a teremtettségünkben kapott képességeinkkel — tehetségünk határaiig kifejlesztve azokat — kellő okossággal fáradhatatlanul éljünk. Ha ezen belül intellektuálisan készülünk, úgy a tudás a legfőbb eszközünk. És pontosan ezért van hangsúlyosan dolgunk. Mert a világ tele van veszélyekkel. A világ tele van csapdákkal nemzetünkre, családjunkra, ittlétünkre, egész bolygónkra és az emberiség jövőjére nézve. A gondolkodás, a problémamegoldás egyre magasabb szintjeit kell tehát elsajátítanunk ahhoz, hogy — KODÁLY ZOLTÁN szép kifejezését átvéve — mindegyikünk belerakhassa nemzetünk építményébe a saját tehetsége szerinti téglácskát. Nos, napjainkban pontosan egy ilyen éthosz módszeres pusztítása zajlik. „A történelem bevezetett, a világ már fel van építve, kizárólag a Te számodra immár: fogyassz csak, és élvezkedjél — egyébről pedig ne legyen gondod.” Már pedig ha a tudás értéke elenyészik, marad a pénz, amivel e felszólításnak eleget tehetünk. És marad persze a bármiféle korrupciós helyzetben megszerzetten felmutatható jártasság (egy morális prostitúció önküresedésére gondolok persze itt), amivel egyáltalán pénzt lehet szerezni.

Ebben a gondolatkörben érthettem egyet a római jogot tudósan művelő ZLINSZKY JÁNossal abban, hogy fennáll a jogi tanulmányok római jogi fundálásának mint történeti megalapozásnak szüksége úgy, mint ahogyan nyelvtanulmányaink alapja is a latin volt egykoron. Ám ugyanígy dolgozhattam együtt ZLINSZKY JÁNossal egy olyan jogelméleti-jogfilozófiai programon — egykori munkadokumentumaink bőven szólnak erről —, ami tíz félétlen keresztül évfolyamszinten foglalkozott volna ennek kiágazásaival. (Irányai nem különböznek túlságosan későbbi megvalósulásaitól, inkább a mélysége: alapként bevezető tárgy s a két jogelmélet és a tavalyig volt két államelmélet; önállósuló problémakörként pedig a ma kötelezően választható jogantropológia, jogszociológia, természetjog, és összehasonlító jogi kultúrák, valamint ez utóbbival együtt záró tárgyként még a jogi módszertan.)

Az alapelgondolás szerint az, hogy a mindenkori szakjogi tudásba — ami törvényeken nyugszik: részben emberi önkényen, részben emberi véletlenek során, végső soron hát mindenképpen a *voluntas* mozzanatán — vissza tudjunk mindig csatolni valamelyes gondolati reflexiót, és mindezt összehasonlító történeti módon feldolgozzuk múlt, jelen és jövő összefüggésében s perspektívájában. Amiként viszont ez utóbb megvalósult, az már kevésbé egy nagy ívű stratégia, inkább a másutt is ismert lefelé nivellálódás. Esetünkben ez a tételes

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

tárgyak nem szűnő nyomulása, ami az ő látószögükből nem is feltétlenül indokolatlan, merthogy egyre inkább specifikálódó (vagyis megoldást sürgető részeiben önállóuló kimunkálást nyerő s ezzel egyre tagoltabbá váló) jogunk bármely apró partikularitása ma már külön-külön saját oktatási helyért kiált magának.

Ezzel függött össze záróvizsgáztatásunk sorsa is. Nos, a mai napig nem tudom igazán, hogy miért is szűnt meg valójában, egy számomra tisztázatlan háttérű, bennünket véleménykérésre nem érdemesítő nyomulásban. Minthogy ilyesmiről azóta sem beszéltünk, azt sem tudhatom, vajon javult-e egy ilyen több, mint helycsere által a mai helyzet. Mindenesetre figyelemreméltó, hogy a diákok helyzetét csöppet sem könnyítette. Közhangulatukból úgy értesültem, hogy egy számukra roppant nehezen megtanulható s tisztán lexikális, adatszerű memorizálást igénylő tárgysorozattal helyettesítették azt, ami merő szövegként, utálattal kísért memorizálásban tényleg megtanulhatatlan volt, mert valóban a megértés, személyes reflexió képessége volt a garancia arra, hogy valaki jogelméleti záróvizsgáját büszkeségre okot adó eredménnyel teljesíthesse. Nem hinném, hogy nem ez állott volna legközelebb egy *universitas* igazi szelleméhez, és nem hinném, hogy ne ez készítette volna elő diákjainkat leginkább a jövő még talán valamelyest nyitott perspektíváiban az önálló útkereséshez és állásfoglaláshoz. Mi még emlékezünk rá, hogy a Püspöki Kar egymást követő elnökeiként PASKAI LÁSZLÓ, SEREGÉLY ISTVÁN és ERDŐ PÉTER érsekek csakúgy, mint a bencés előjáró VÁRSZEGI ASZTRIK egyaránt részt vettek záróvizsgabizottságainkban. Mindannyian örömben fürödtünk — ők, jogban laikusok és mi, gyermekeink felkészítői —, mert végzős hallgatóink érettségről tanúskodó esszéisztikus stílusban járták körül a felvetett problémákat, többnyire egy érzékenyen kifejtett jogászvilágképről adva számot.

Ez magyarázza, hogy a mai napig változatlanul bűnnek kell éreznem azt is, hogy egyre ostobább és egyre doktrinerebb kormányzati oktatási reformok folytán több félév tárgyának kollokviumait egybekapcsoló szigorlat és vele mindennemű szintézis-igény egyszerűen kitagadtatott az egyetemi képzésből. Mintha posztmodernitásunk már arról is elfeledkezett volna, hogy az ember gondolkodó minősége a szintézisalkotó készségnél kezdődik. Ennek fejleszthetése pedig, mint bármiféle minőségi, magasabb szinten történő összegzés egyetlen lehetősége elesett számunkra — az ezt leginkább igénylő, mert a benne rejlő értékeket éppen legteljesebben kibontakoztató tárgy számára — mind a szigorlat műfajának eltörlésével s mind azzal, hogy záróvizsga-lehetőségünket szintén elvesztettük.

Egyetemi dolgozószobájában (Koltay András fotója, 2005)

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

Bizonyára a kari tanácson is folynak, gondolom, viták a tantárgystruktúráról.

A posztmodern társadalom sajátja, hogy itt már korántsem nyílt diktatúrák dűlnak, de keletkeznek azért — és egyre gyakrabban, mind nagyobb élettereket vonva be hatókörükbe — úgyszólván visszafordíthatatlan s megmásíthatatlan helyzetek; látszólag persze pusztán semlegesnek tetsző instrumentumok önjárása folytán. Vegyünk egy példát: ideális helyzetként elgondolható, hogy néhány értelmes ember összegyűl, s elkezd tünődni azon, hogy mivel s miként kellene hallgatóinkat okítani. Egy idő után megállapodnak, és ezzel a dolog véget is ér, mert megvalósítják, amit elgondoltak. Létünk azonban ma már nem ilyen egyszerű. A mai ellenpélda sokkal kifinomultabb, s ezt — az egyszerűség kedvéért — a magyar alkotmánybíróság alapító elnökétől választott eljárással szemléltetném. Nos, Nyugat-Európa számos helyén az alkotmánybírák ötletbörzeként közelítenek ügyekhez. Egenlő a hozzáférésük mindegyikhez, s miközben beszélgetnek egyikről és másikról, felvetődnek ötletek — szempontok, javaslatok, elsődleges megítélési lehetőségek —, amik egy végső elintézés kontúrjait is már gyakran körberajzolják. Ezzel szemben a nálunk kialakított rend eleve az elnöktől szignált ügyeket bírónak. Tanácsadó törzsükkel ők tetszőleges ideig dolgozhatnak (vagy munkát színelhetnek) rajtuk, majd valamikor (ha egyáltalán, mert előfordulhat, hogy egy bíró megbízatása végéig sem birkózik meg egyetlen ügygel sem) előállnak valamiféle — talán nyers, de mégis megoldást javasoló — változattal. A többi bíró ekkor találkozik csak először egy-egy kérdéses ügygel egyáltalán. Nos, függetlenül attól, hogy milyen szellemi kapacitású bíróról van szó (mert alkotmánybíráskodásunk két évtizede során már a spektrum teljes változatossága felmutatott, pedig még a régi szabályozás szerint csak valamiféle kiválóságot bizonyított egyedek voltak alkotmánybírónak választhatók), mégis éveken át kotlott ügye körül, *horribile dictu* esetleg tényleg munkálkodott is rajta. Következésképpen könnyedén elérkezhetett az ügy mögött rejlő probléma kibontásához, ilyen-olyan döntési változatok levezetéséhez, jogi hátterek felfejtéséhez, akár könyvnyi dokumentációval törzskarától elkészítetten. Gondoljuk csak meg: ezzel szemben miként vehetné fel a kesztyűt bárki más, legyen még oly zseniálisan leleményes is, aki most találkozik először az egésszel? Miképpen kotyoghatna bele abba, amin a másik — egy teljes személyzet! — már éveken át dolgozott? Bátran kimondhatjuk, hogy eleve kilátástalan a helyzete: a szignálás folytán véletlenül előtérbe kerülő döntési változat más változattal összevetése, helyettesítése nem fog feltehetően soha felvetődni. Persze csupán a régi igazság újraállításáról van itt egyszerűen szó: procedura-választással szociológiailag többnyire egyben a végső választ is megadjuk.

Kérdésünkre visszatérve pedig, nem állhat másként a helyzet egy kari tanácsülésre kerülő tantárgystruktúra-kérdéssel sem, ha és amennyiben e testület nem egy kiemelt összkari *team*től előkészített összkari tervet kísérelne meg megszavaztatni. Gondoljuk csak ismét meg: egyetlen tárgyon belüli, egyetlen tanszéken belüli tárgyra vonatkozó még oly okos vélemény sem lehet annyira átütő, hogy rögvest egy nagy létszámú grémium többségének lelkes egyetértésével találkozzék. Ez persze nem személyes kérdés itt sem, hanem egy eleve fennálló szabálytömegetől való eleve lefedettségé. Mai formális szabályozottságunkban a legkisebb változtatási szándék is óhatatlanul valamilyen megkötésbe ütköznék, úgy hogy csakis egy átgondolt, átfogó, testületi és összkari szinten végiggondolt reform részeként lehet egyáltalán esélye.

Miképpen folytatódik mostanában oktatói s kutatói munkássága?

Minden lényeges elemében pontosan úgy, mint eddig.

Az már más kérdés, hogy amennyiben valaki átmenetileg még vezető is, akkor olyan pozícióban van, hogy néki kell oktatási feladatokat szerveznie egy közösségnek; ha pedig

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

ebben a kapcsolatrendszerben beosztott, úgy ő az egyik címzettje egy ilyen feladatszervezésnek. Magam most olyan helyzetbe kerültem vissza, amikor ismét több időt és energiát fordíthatok megint kutatásra — csaknem pontosan úgy, mint felnőtt kutatói életem jó néhány évtizedében.

Ez idő szerint az Összehasonlító jogi kultúrák tárgyát okítom nappali és levelező tagozaton; két szabadon választható kollégiumot vezetek, Jog és nyelvről, valamint a Jogállam/joguralomról, tervezve esetleg valamelyiknek a *Jogi gondolkodás paradigmáinak* problematikájával való felváltását, hogy ne szűnjék meg az ennek felismeréseibe történő bevezetés; s a doktori iskolában is folytatódik mindig valamiféle jogelmélet. Közhelyeszerű igazság, hogy az emeritált egyed gyakran még többet dolgozik. Nos, magam eddig akadémiai kutatóból kinőtt egyéniségként viselkedtem. Bizonyos, hogy karunk professzor emeritusaként s a közel fél évszázada számomra ottlétet biztosító akadémiai intézet kutatóprofesszor emeritusaként csakis eddigi munkámat folytatom.

Hetven év távlatában miben lehetne összefoglalni Varga Csaba jogbölcseletét?

Alapvetően filozófusnak készültem, tehát határozott érdeklődésem logikai, ismeretelméleti, majd ontológiai kérdések iránt már egyetemista koromban bőven kialakult. Akkortól kezdve, amikor ennek a jogra kellett szűkülnie, a feltárandó titkot alapvetően a jog, valamint a jog nyelvi megjelenítése, logikája és retorikai kifejtése közötti összefüggések s kölcsönhatások kezdték jelenteni számomra. Mindez annak a kérdése, hogy miben rejlik s természete szerint mi is a jog, hiszen ennek meghivatkozása gyanánt mi csupán egy többféle logikai rekonstrukciót és retorikai kibontást lehetővé tevő nyelvi megjelenítéssel találkozunk. Ez pedig annak kijelentésével egyértelmű, hogy az, ami jog, nem van, legfeljebb érvényesül — ám nem saját ereje által, hanem a meghivatkozásában megbúvó erő és elhatározás felhívásával, amely — mint a jognak az adott ügyben történő aktualizálása — mögött tendenciájában s társadalmi általánosságában a jogra hivatkozó gyakorlat közmegegyezése áll. Ha azt kérdezném magamtól, hogy közel fél évszázadon át hivatásos kutatóként mire jutottam, úgy összképként leginkább *A jogi gondolkodás paradigmái* felett tűnődő könyvem és a *Jogállami átmenetünk* ellentmondásosságáról értekező három kötetem közös mondanivalójával válaszolhatnék. Néhány éve egy hallgatóm így summázta ezt: bármiképpen leplezik is formalizmusra redukáló mesterséges gondolati konstrukcióink, a jog mégis egy „gépezet, amelyben ember rejlik” — ember, társadalomalkotó s egyedi mivoltunkban egyként értelmezetten, s nem jogra kielevezett *ausdifferenziert* mivoltában, hanem teljes valójában, minden értelmi, érzelmi, s egyéb meghatározottságával egyetemben. A jogtudomány feladata pedig éppen nem más, mint e kiáltó ellentmondásnak, látszat és mögöttes tartalom ütközésének a feloldása.

Érdekes, hogy egyetemista korom krédója nyomán egy olyan gondolkodásmódot tudtam évtizedek során kifejleszteni, ami felett még a MARXizmus kizárólagos kényszerű uralma alatt is itthon, Moszkvában vagy Kelet-Berlinben legfeljebb értetlenkedtek, de amit támadhatatlannak találtak; s ez úgyszólván a mai napig érvényes. Új látásmódokkal, megközelítésekkel, felismerésekkel persze bőven gazdagíthattam azóta, de lényegi vonásain nem kellett változtatnom. Problémáimat ma sem tudnám másként vagy jobban körbejárni.

Valamiféle formalizálás nélkül jog nem gondolható. Ennek mértéke annak maximuma szokott lenni, amit egy adott kultúra még elvisel. Ugyanakkor az ember, aki kommunikál, munkamegosztásbeli hivatását vagy éppen jogász voltát megéli, ilyen munkálkodása során formalizmus páncélját vagy maszkját ölti magára, látszólag feledve személyes énjét, valódi személyiségét. És mindennek ellenére teoretikus summázatként mégsem mondható más, mint hogy a jog folyamatszerűség, amelynek nem szűnő alakításában mindannyian folyvást részt veszünk. Teljes személyiségünk, jogértésünk, joghoz fűződő pozitív vagy negatív viszonyunk

Ítélet [PPKE JÁK] /blog

DR. VARGA CSABA
Tóth Máté Rabán interjúja

egyaránt jelen van ebben, noha e formálásban oroszlánszerepet nyilván a jog normatív üzenetének aktuális kinyilvánításaért felelős, hivatalos minőségében eljáró jogász játszik. Méltán állíthatjuk hát a végső társadalomelméleti igazságot: mindannyiunk műve a jog.

Akkor, amikor az ELTE Bibó István Szakkollégiumában a mai kormányerő jogvégzettjei még tanítványok voltak s több fél éven át tartottam nekik szellemüknek háttérrel adó kurzust (amiből, mint említettem, a katolikus karon *A jogi gondolkodás paradigmái* tárgyalása lett), hallatlanul izgatott, hogy mi rejlik a teológia és a jogtudomány meglepő közelsége mögött. Hiszen egyik is, másik is egyszeri alkalommal és érinthetetlenül kinyilvánított szövegekkel dolgozik, mint amikből mint kizárólagos forrásból kell kinyernie jelentést annak a háttértudásával, hogy más támpontja, autoritativ fogódzója vagy eligazítója nincs. Hiszen mindkét esetben áll, hogy jelképes köztábláit átadja a szerzője, majd az elérhetetlenségbe visszavonul. Így azoknak, akiknek átadta, csupán a szövegre támaszkodva kell megélniük hűségüket. S bármiképpen történik is ez, a szöveg nem szól vissza. És ekkor és ezzel következik be emberlétünk immár társadalomelméleti csodája, merthogy történelmi méretekben kiderül: általában mégis megnyugtatóan járunk el, hiszen társadalmi folytonosságunkban egyszersmind folyamatosságunkat szintén reprodukáljuk. Íme, a hermeneutika győzelme ez: a mindannyiunk megértésére apelláló szövegre (némi intézményességgel gyakran megtámogatva, lásd példáinkban a Tanító Egyházat vagy a jogi hierarchiát, fogalmiságot és dogmatikát) gyakorlati egyöntetűséggel válaszolunk. Merthogy a szövegként előállított jog értelmezésében olyan kánonok uralkodnak, amelyek fogalmi közösséget, dogmatikai rendszert állítanak elő.

Ha civilizációnk veszélyhelyzetét átélve e tanulságot átfordítjuk mindannyiunk személyes felelősségére — részességére a jog művében —, úgy máris rekonstruáltuk a jog szükségének ősi képét a tizenkét táblás törvény LIVIUSI eredetmondája nyomán: plebejusok s patriciusok küzdenek a maguk módján, de kell a jog, hogy valami végre közöttük álljon —egyforma messzeségben, de bármelyiküktől egyformán felhívhatóan. Ez a jog minimuma. A Törvény, vagyis a számunkra transzcendensen szabott mérték eszméje pedig létrehozta a keresztény doktrína egyik legősibb vonulataként a személy felelősségének gondolatát — a teremtet olyan kapcsolatát a teremtő világmindenségéhez, amelyben végső soron nincs, és nem lehet számára abszolút mentség.

Teoretikus szándékaim talán legérdekesebb vonulata esetleg pontosan ez. Egyfelől adott egy szélsőséges formalizmus, a jogé, amit pontosan egy az ember esendő gyakorlatában mint szórt, szétesően kocsonyás, elemeiben erőtlen, dinamikus erő felmutatására csupán tömegessége statisztikai sűrűsödésében képes közegben kíséreltem meg elérhető igazsággént megfogalmazni.

MTA Dísztermében (2010)

Ítélet [PPKE JÁK] /blog